

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.74.143-160>

УДК 72.04.021.7:721-035.3(477.51-25) **Лукашова Анастасія Володимирівна**,
аспірантка кафедри архітектури будівель та дизайну

*Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

lukadesign@stu.cn.ua

<http://orcid.org/0009-0002-3028-5724>

Шевченко Людмила Станіславівна,

*кандидат архітектури, доцент,
доцент кафедри архітектури будівель та дизайну*

*Національного університету
«Полтавська політехніка» імені Юрія Кондратюка»*

ab.shevchenko_LS@nupp.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6840-8406>

РІЗЬБЛЕНИЙ ДЕКОР В АРХІТЕКТУРІ МІСТ УКРАЇНИ

Анотація: в статті висвітлено досвід використання різьбленого декору в архітектурі України. На підставі застосованої методики дослідження зроблено аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців у цій царині. Виявлено основні види різьблення, характерні для нашої держави – на каменю, по дереву та вологому тинькуванню. Окреслено риси, властиві різьбленим елементам в різних регіонах держави. Представлено виразні приклади архітектурних об'єктів храмового та житлового будівництва з декоративним оздобленням у вигляді різьблення. Акцентовано увагу на дерев'яному різьбленні м. Чернігова з його унікальним «дерев'яним мереживом».

Ключові слова: архітектура; декор; архітектурний декор; різьблений декор; різьблення; кам'яне різьблення; дерев'яне різьблення; різьблення в архітектурі.

Постановка проблеми. Архітектурно-історична спадщина України є важливою складовою нашої незалежної держави, ідентифікатор її культурних та національних цінностей, своєрідний оберіг традицій українського народу. Тому дослідження однієї із важливих складових цієї спадщини – архітектурного різьбленого декору – є необхідним кроком і внеском у скарбницю не лише української культурної спадщини, а і європейської, світової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світовий досвід використання різьбленого декору в архітектурних об'єктах висвітлено в дослідженнях закордонних науковців. Серед них – W. Koch ([1], європейська архітектура від античності до сьогодення), Cao Z., Mustafa M.B. та Thakkar J. ([2, 3],

орнаментальні оздоблення вікон і дверей архітектурних будівель Китаю), Neils J. ([4], архітектурний декор Греції), Nazuki S.N., Kamarudin Z. ([5], дерев'яне різьблення Малайзії), Li X.H. ([6], дерев'яне різьблення Індії) та інші. Як бачимо, культура різьблення властива різним країнам світу. Ці матеріали є корисними для розуміння особливостей та характерних рис українського декоративного різьблення.

Щодо української джерельної бази, то дослідження стилістики різних за типологією архітектурних об'єктів України та їх декоративних елементів висвітлені у працях Ю. Асєєва, В. Харламова [7], Р. Шмига, В. Боярчука, І. Добрянського, В. Барабаша [8], О. Моргун [9], В. Вечерського та інших науковців. Важливими є дисертаційні дослідження, пов'язані з цією темою, які, в тому числі, представляють архітектуру різних регіонів України. Зокрема, декор в архітектурі Харкова висвітлено в роботі П. Дзюбенко [10], архітектурний ордер у забудові Львова – в роботі О. Білінської [11]. Цінними з точки зору висвітлення традицій та національної самобутності є праці науковців Н. Божинського [12], Д. Вітченка [13] та архітектурного різьблення Чернігова С. Чернякова. Помітно, що увага українських науковців прикута до розвитку дерев'яного різьблення сакральних споруд України (роботи Б. Тимківа [14], М. Драгана [15], Р. Одрехівського [16] та Я. Пащак [17]). Аналіз джерельної бази показав, що дослідження архітектурного різьбленого декору в більшості стосуються об'єктів сакральної архітектури. Одним із виключень є праці відомого дослідника народної архітектури В. Самойловича, які всебічно висвітлюють архітектуру сільського житла XIX – поч. XX ст. [18, 19].

Ціллю даної публікації є дослідження різьбленого декору в архітектурі України. Ця робота виконується в рамках науково-дослідної роботи кафедри архітектури будівель та дизайну Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» по збереженню архітектурно-історичної спадщини України та підготовці здобувачів третього рівня вищої освіти.

Актуальність дослідження. За період існування архітектурна спадщина України з властивими їй архітектурними декоративними елементами зазнала суттєвих втрат, пов'язаних із:

- урбанізаційними процесами у державі (у тому числі – «експансія» багатоповерхових будинків);
- подекуди – недооціненням декоративних елементів як пересічними мешканцями, так і представниками владних структур;
- «нефаховими численними реставраціями» [17].

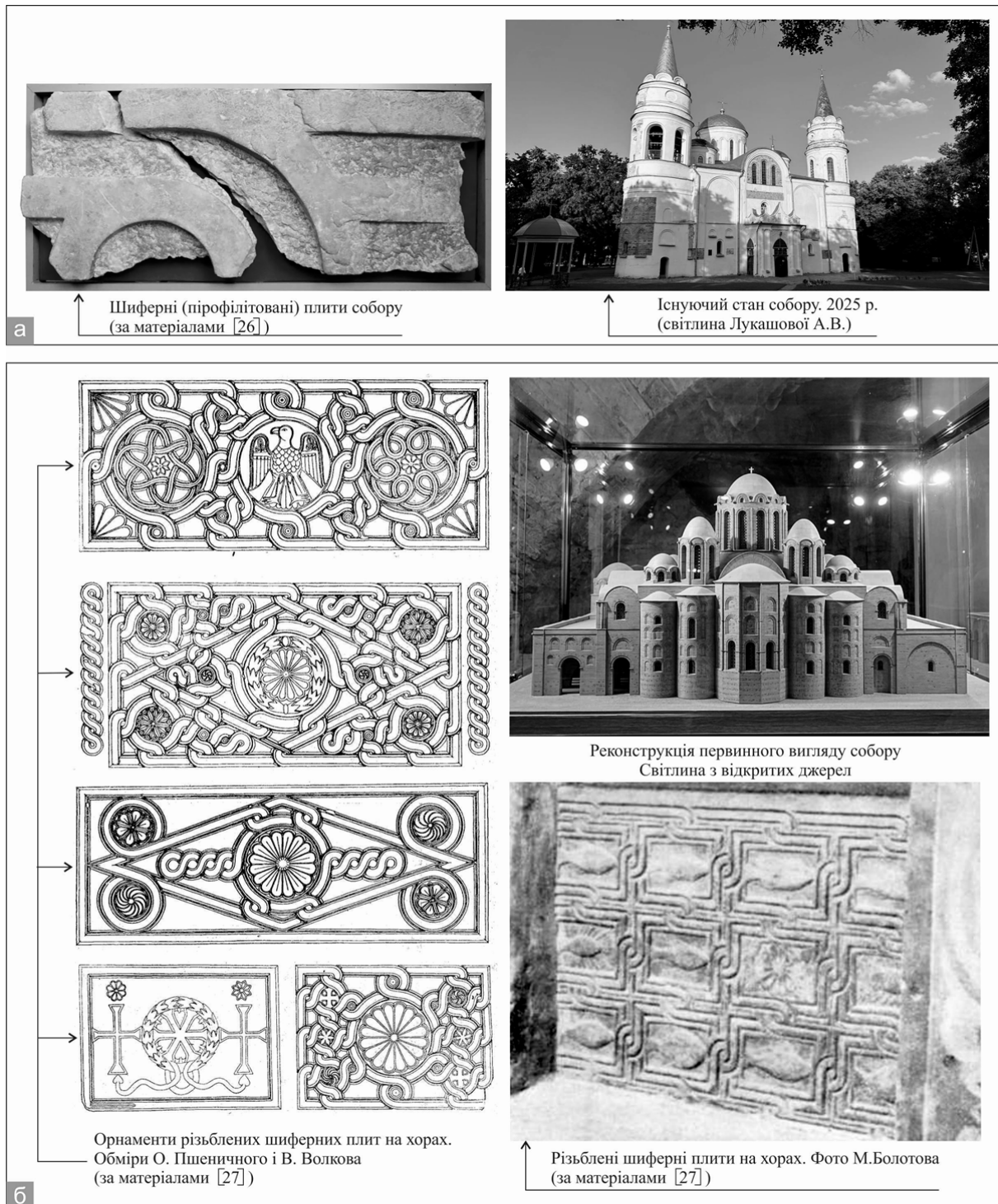
До цієї когорти чинників додався й найбільш суттєвий – військова агресія росії, яка активно спричиняє руйнування та знищення цілої низки пам'яток історії, культури й архітектури України. Ця аргументація актуальності теми

підтверджує необхідність даного дослідження, «наболілість» питання та можливість включення значного наукового й інформативного пласту у процес ідентифікації української самобутності та її збереження в сучасних реаліях.

Методи дослідження: теоретичний, систематизації, порівняльного аналізу, історичного аналізу, емпіричний (спостереження, порівняння, фотофіксація, зарисовки), графоаналітичний (обміри збережених декоративних елементів архітектурних об'єктів).

Результати дослідження та їх обґрунтування. Термін «різьблення» – це мистецтво вирізування малюнка, візерунка на якому-небудь твердому матеріалі [20]. Традиційно, такими матеріалами у світовій практиці були мармур, каміння, дерево, кістки тварин. Зі стародавніх віків українські майстри успадкували від своїх предків чудове мистецтво дерев'яних споруд, різьблення по каменю, мурування цегли. Це позначилося у першу чергу на храмовому будівництві. За часів Київської Русі основними будівельними матеріалами кам'яного зодчества були цегла та необтесане каміння. У ті часи останнє видобувалося або в місцевих каменярнях, або привозилося по річках здалеку. В якості декоративного матеріалу набув широкого розповсюдження рожевий шифер (пірофілітовий сланець), який видобували в Овруцьких кар'єрах (Житомирська область). Цей матеріал був відносно легким в обробці, тому з нього виготовляли карнизи для перекриттів, плити для саркофагів, парапетів, передалтарних перегородок тощо. З точки зору художнього мистецтва вони уособлювали собою візантійське мистецтво тієї доби. З відносно обмеженої кількості складових (ромбу, розетки, зірки, хрестів, безперервної стрічки) майстри створювали неповторний орнамент [21]. Виразні свідчення цього залишені в орнаментальних рельєфах Спасо-Преображенського собору в м. Чернігів (поч. 1030 р., рис. 1, а) та Софії Київській у м. Київ (1017-1037 рр., рис. 1, б). Меандрові фризи було використано в церкві Спаса на Берестові. Їх було виконано за допомогою цегли, утопленої та поставленої на ребро [7].

У подальшому розвитку архітектури Київської Русі XII ст. також зустрічаються різьблені деталі з каменю. Підсилення зв'язків з країнами Західної Європи позначилося на появі архітектури в романському стилі на українських теренах [7]. Вона знайшла своє втілення в кам'яному будівництві Чернігівщини, зокрема – у деталях фасадів будівель, різьблених капітелях із білого каменю. Чернігівські майстри будівельної справи славилися якістю своєї цегли, майстерністю виготовлення декоративних елементів – керамічних та різьблених білокам'яних. Як засвідчують науковці Ю. Асєєв та В. Харламов, результатом дослідження чернігівських споруд цього періоду стали знайдені «численні різьблені капітелі, наріжні камені, фрагменти ківорію та передалтарних перегородок» [7].

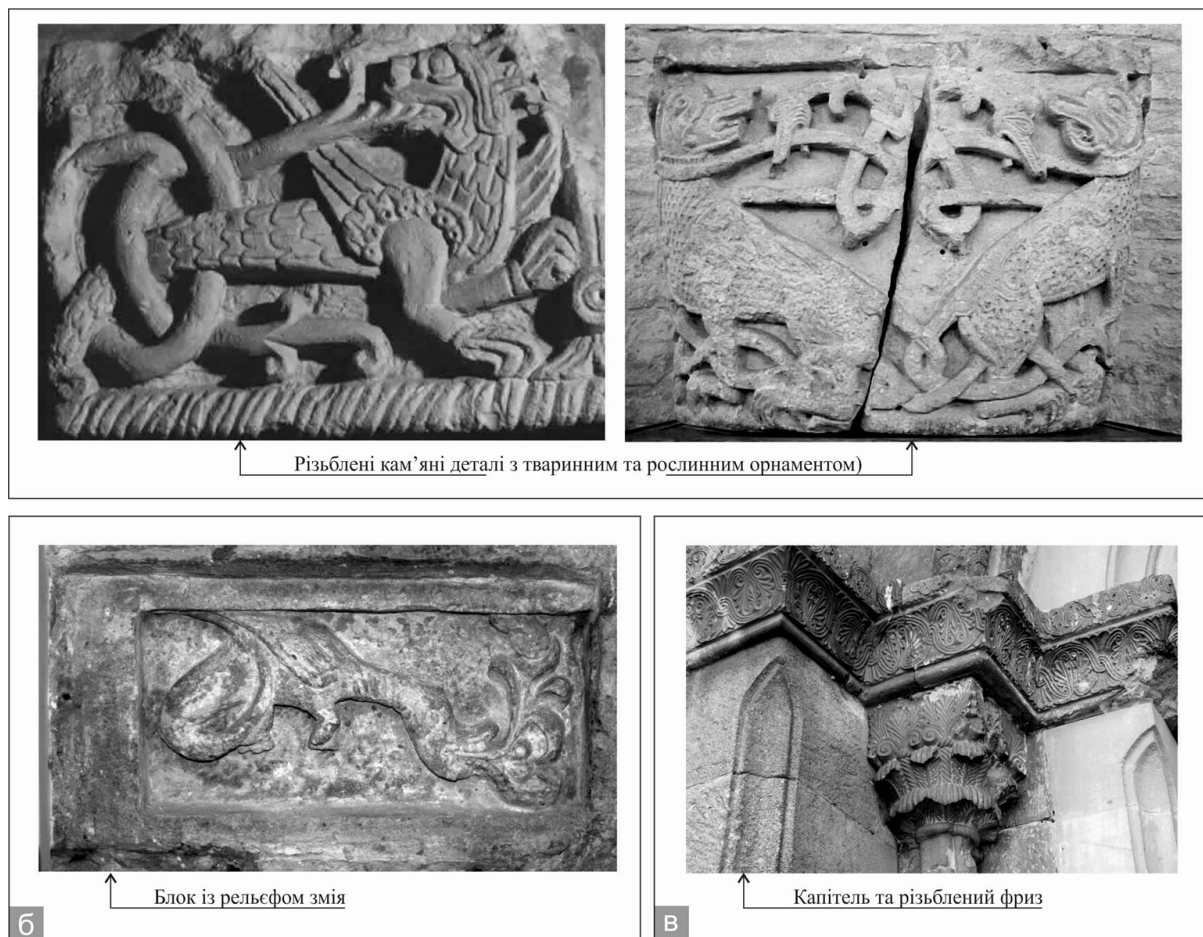
а - Спасо-Преображенський собор, м. Чернігів, поч. 1030 р. (джерела: Лукашова А. та [26]);
б - Софійський собор, м. Київ, 1017-1037 рр. (джерело: [27])

Рис. 1. Виразні орнаментальні рельєфи храмових об'єктів України поч. XI ст.
За матеріалами Лукашової А. та [26], [27]

Найбільш виразні зразки кам'яного різьблення цього періоду на Чернігівщині демонструє Борисоглібський собор у м. Чернігів. Різьблені капітелі напівколон, профільовані портали, різьблена центральна частина підлоги собору,

ціла низка різьблених кам'яних деталей з тваринним та рослинним орнаментом – характерні риси архітектурних деталей цього собору (рис. 2, а). Більшість учених вважають, що це різьблення має романський характер з різними версіями його походження. Але переважає думка про унікальність мурованого будівництва Чернігова та його кам'яної пластики, яка «не мала безпосередніх аналогій в інших князівствах» [22].

Цікаве декоративне архітектурне оздоблення у м. Галич мають Успенський собор (поч. 1187 р.) та церква Пантелеймона (1194–1200 рр.). Уламки декоративних елементів собору в романському стилі демонструють елементи з різьбленим білокам'яним декором – аркатурний пояс, капітелі та консолі напівколон, блок із рельєфом змія (рис. 2, б). Багате різьблення з акантовими візерунками у романському стилі збереглося і в Пантелеймонівській церкві (рис. 2, в).

а - Борисоглібський собор, м. Чернігів. 1123 р. (?). (джерело світлин: [22])

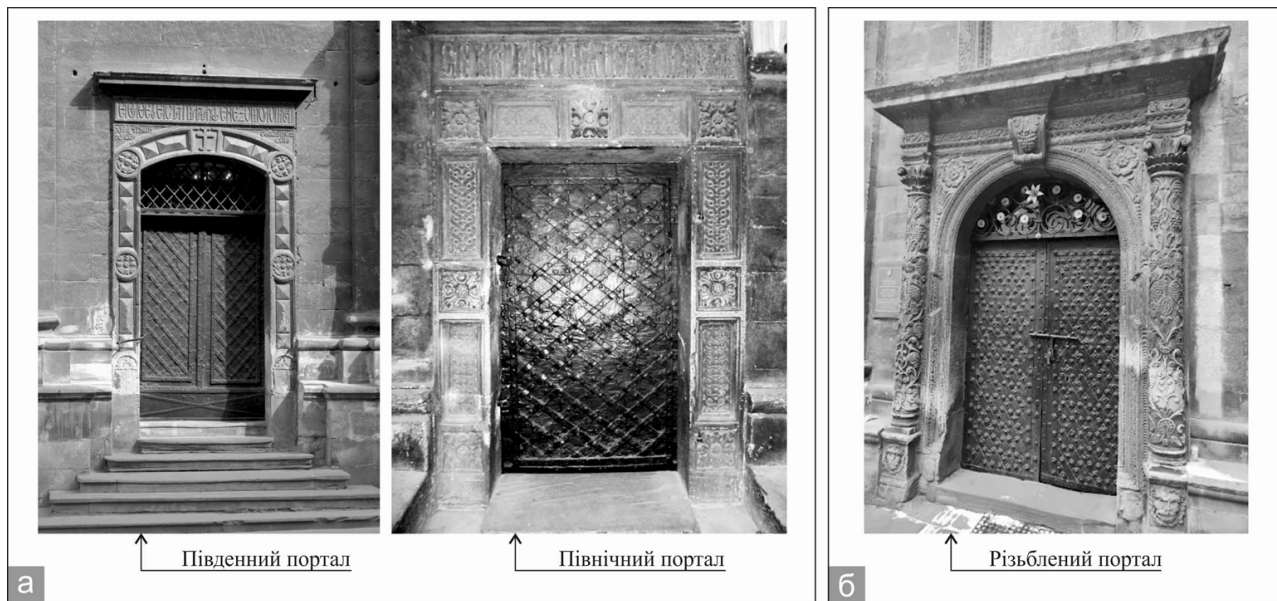
б - Успенський собор та церква Пантелеймона (1194-1200), м. Галич (джерело світлин: [28])

в - Фрагмент західного порталу Пантелеймонівської церкви в м. Галич. 1194-1200 рр.
Автор світлин: В. Вечерський (за матеріалами [29])

Рис. 2. Різьблені кам'яні деталі з рослинним і тваринним орнаментом в архітектурі храмових об'єктів України. За матеріалами [22], [28], [29]

Аналогічно мурованому будівництву, дерев'яне було характерним з часів Київської Русі. Наявність цього ресурсу в державі сприяло не лише активному використанню дерева як будівельного матеріалу, а й удосконаленню технік будівництва. Науковці вважають, що монументальне, оборонне, житлове та господарське будівництво постійно перебувало у взаємозв'язку. Як зауважив С. Таранущенко, «житлове будівництво живило своїми соками монументальну архітектуру, монументальна архітектура збагачувала і вдосконалювала архітектурні форми і будівельну техніку житла» [23]. Дерев'яна архітектура віддзеркалювала українське народне мистецтво. Воно постійно вдосконалювалося як висококваліфікованими спеціалістами, теслями-монументалістами, так і міщанами-ремісниками, селянами, які власними зусиллями займалися будівництвом із дерева. На відміну від мурованого кам'яного будівництва з білокам'яним різьбленням, виразно представленого в храмових будівлях, дерев'яне різьблене зодчество набуло ширшого поширення та розвитку у житловому будівництві. Virізняються ті регіони держави, які були багаті на ліси – Полісся, Карпати, Сіверщина. За часів Київської Русі декоративне дерев'яне різьблення активно використовувалося в оздобленні вхідних груп житлових будівель (воріт, дверей, одвірок), вікон (лиштві, віконниць), конструктивні елементи будівель (сволок, балок, піддашних дощок). При цьому різьблений дерев'яний декор мав широке використання як в оздобленні фасадів житлових будинків, так і їх інтер'єрів та елементів їх предметного наповнення – різних полиць, посуду. Велика увага приділялася різьбленню сволака. Для його оздоблення застосовували плосковиймчасте різьблення з мотивами розеток, кіл, смужок, ламаних ліній, крученого орнаменту [24].

Вторгнення монголо-татар на українські землі сприяло переміщенню різьблення по дереву до західних регіонів України, до Львова, Холма, Галича [24]. Середина XV ст. для храмової архітектури ознаменувалася синтезом двох напрямків її розвитку. З одного боку – це активне вивчення традицій українського мурованого будівництва попередньої доби західними майстрами. З іншого – продовження дерев'яного храмобудівництва місцевими майстрами [25]. Кам'яне різьблення цієї доби демонструє Церква Успіння Пресвятої Богородиці у м. Львів (Успенська церква, 1591-1624). Фасади церкви оздоблено антаблементом доричного ордера зі скульптурним фризом. У його поля метоп вміщено фігуративні рельєфи, пов'язані з тематикою Святого Письма, та декоративні розети (рис. 3, а). Витончену майстерність фахівців з Галичини демонструє кам'яний різьблений портал Каплиці Трьох Святителів (1578-1591), частини цієї Успенської церкви у м. Львів (рис. 3, б). Ці приклади свідчать про високу фахову майстерність галицьких різьбярів по каменю, які професійно суміщали давньоукраїнські традиції та місцеві християнські вірування [25].

а - Успенська церква, м. Львів (1591-1624). Автор світлин: В.Вечерський (за матеріалами [30]);
 б - Каплиця Трьох Святителів, м. Львів (1578-1591). Автор світлини: Роман Марс (за матеріалами відкритих джерел)

Рис. 3. Кам'яне різьблення України середини XV ст.
 За матеріалами з відкритих джерел та [30]

Окремої уваги вартий архітектурний декор Спасо-Преображенської церкви в с. Великі Сорочинці Полтавської області (1731-1734). Вона має унікальне об'ємно-планувальне рішення (дев'ятибанний храм), вишукане стильове (українське козацьке бароко), монументальний семиярусний іконостас та своєрідний зовнішній декор (так званий «рушниковий стиль») [26]. Декор на кшталт вишиванки «білим по білому» розрахований на активну гру світла й тіні. Тут за допомогою різьблення по вогкому тиньку відтворені мотиви народного мистецтва – розетки (солярні символи), крини, трилистники, бусинки, йоніки та так звані «чоловічки». Останні є характерними елементами вишивки на українських рушниках для оздоблення ними вікон і дверей (рис. 4).

Досконалість майстрів дерев'яного будівництва набула такого високого рівня, що, за словами С. Таранушенка, «в XVII ст. мурована монументальна архітектура цілком підпадає під могутній, непереможний вплив дерев'яної» [23]. Дерев'яне різьблення, як архітектурний декор, активно використовувалося як у храмовій, так і в житловій архітектурі України. Свідченням цього є різьблені ригелі, сволюки та лиштва вікон і одвірки дверей Церкви св. Юрія (Георгіївській) у м. Седнів (пр. 1747 р.); наскрізне різьблення трикутних фронтонів і карнизів двоколонних ганків Церкви Покрови Богородиці в с. Носівка Щорського району; наскрізне різьблення трикутного фронтона і чолових дощок Церкви св. Петра і Павла в с. Салтикове Конотопського району (1882); різьблені підзори карнизів

Церкви св. Петра і Павла в с. Литвиновичі Кролевецького району (1654); карнизи з наскрізним декоративним різьбленням Церкви Покрови Богородиці в с. Кам'яне Лебединського району (1747).

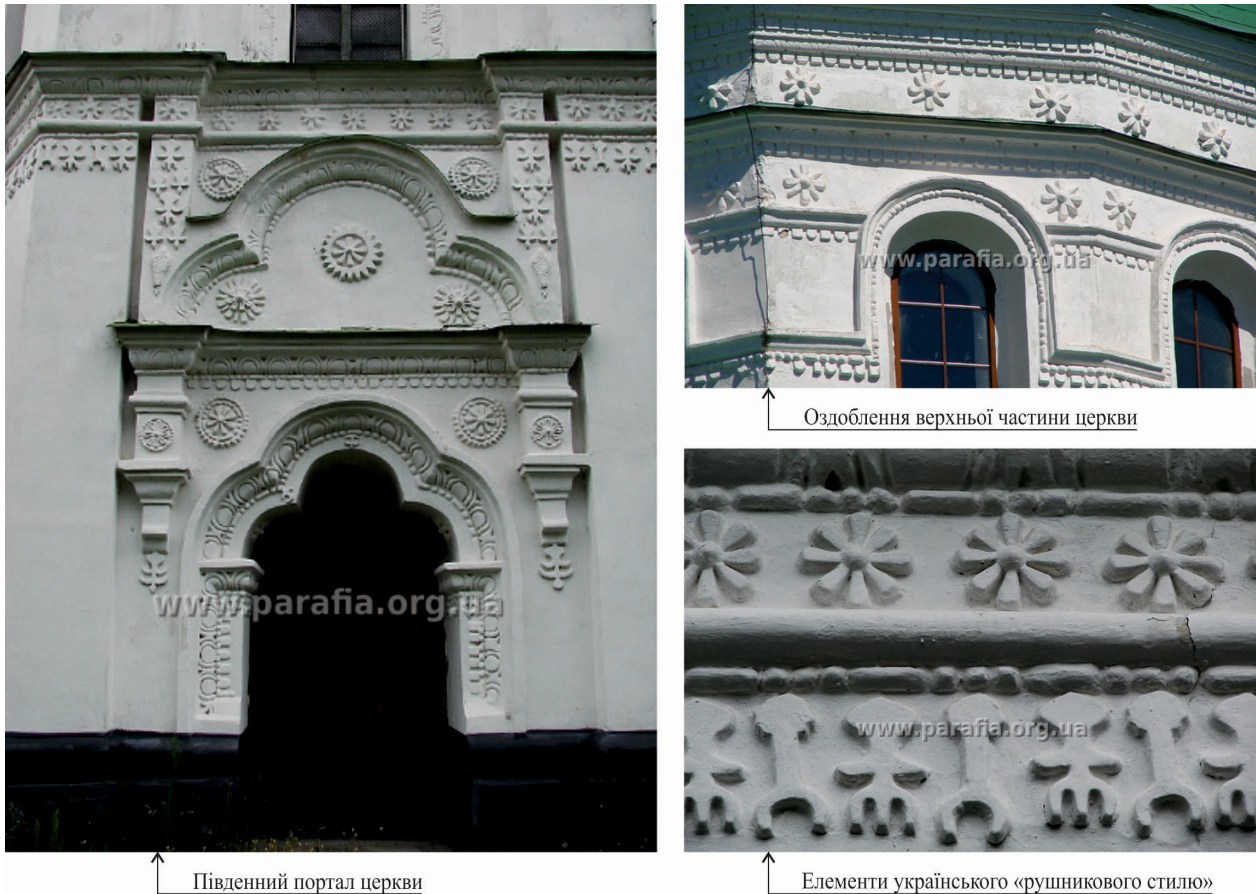
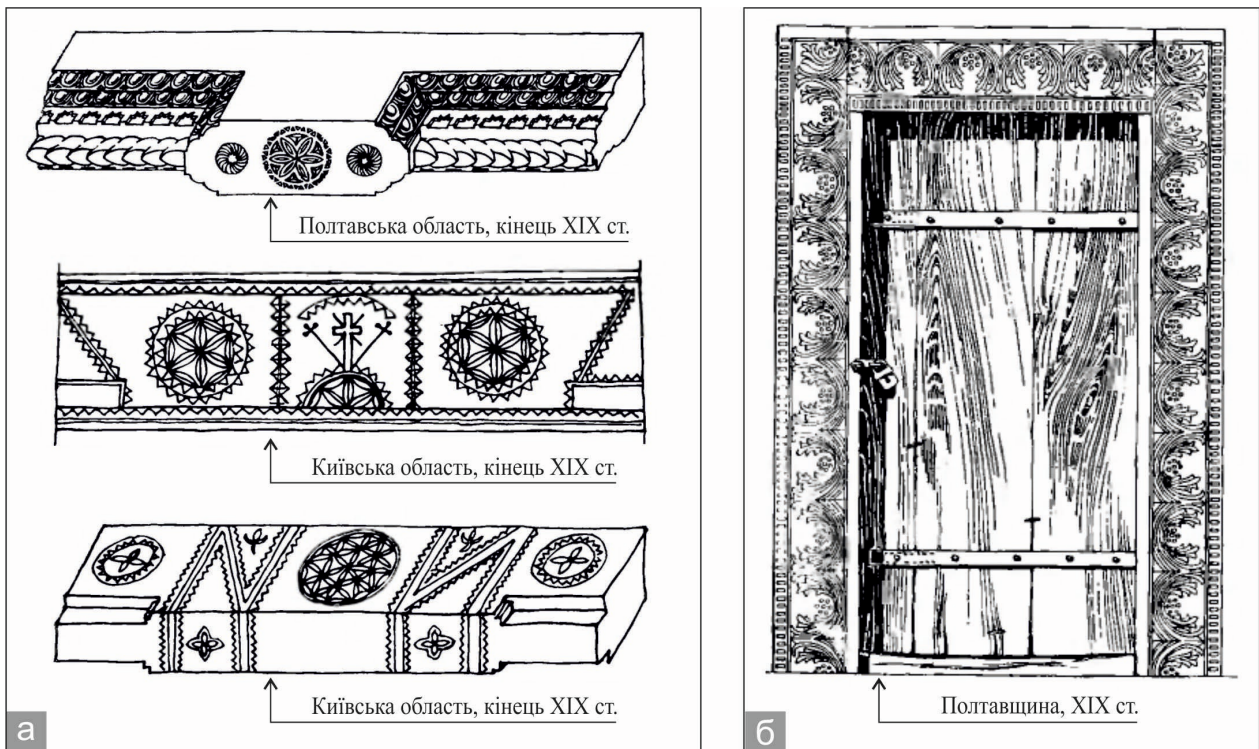

Рис. 4. Архітектурний декор Спасо-Преображенської церкви в с. Великі Сорочинці Полтавської області, 1731-1734. Джерело світлин: [26]

Значним внеском у скарбницю української національної культури стали наукові дослідження В. Самойловича, присвячені народній творчості в архітектурі України XIX – поч. XX ст. Автором детально досліджені народні житла різних регіонів держави, їх конструктивні рішення, використані місцеві будівельні матеріали. Велика увага при цьому приділена декоративно-художньому оздобленню житлових будинків цього періоду – настінному розпису, використанню штучної фактури та різьбленню по дереву. Автором зібраний величезний пласт інформаційного матеріалу, який подано в тому числі й у вигляді графічних ілюстрацій. Наслідуючи в цей період традиції декоративного дерев'яного різьблення часів Київської Русі, різьбярі демонстрували свою майстерність як зовні, так і в інтер'єрі житлових будинків. Особлива увага в інтер'єрі приділялася стінам і стелі, тому вишуканим різьбленням прикрашалася головна балка – сволока (рис. 5, а). При цьому

використовували як нижню поверхню сволака, так і бічні. Окрема увага приділялася оздобленню входних дверей різьбленим або профільованим наличником. Це стосувалося як житла, так і храмових дерев'яних об'єктів (рис. 5, б). Народні різьбярі уміло використовували свою майстерність у порталах, портиках, оздобленні віконних отворів та дверей (особливо, входних), дахів (піддашків, піддашкових балок, стовпчиків), церковних бань, тощо.

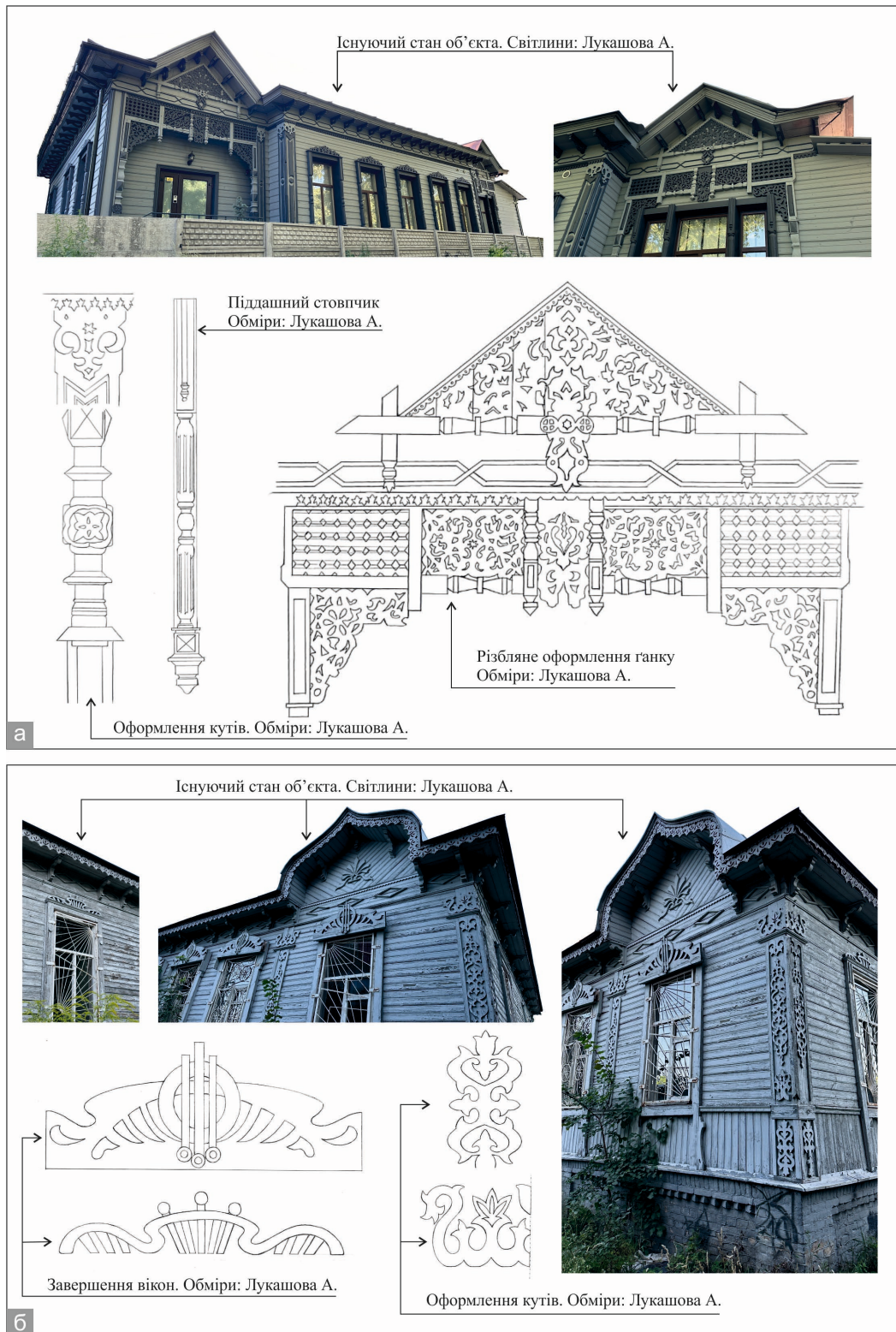

а - Фрагменти різьблення на сволоках у дерев'яних хатах (за матеріалами В. Самойловича [19]);
б - Різьблення на одвірках дверей до церкви (за матеріалами В. Самойловича [19])

Рис. 5. Традиції декоративного дерев'яного різьблення часів Київської Русі.
За матеріалами В. Самойловича [19]

Великий інтерес у сенсі дослідження становить Чернігівщина. Тут характерне художнє різьблення по дереву з плоскою рельєфною технікою тригранно-виїмчастого різьблення. Цей вид різьблення мав поширення у Чернігові, Ніжині, Новгород-Сіверському та Сосницькому районах. Характерною рисою чернігівських різьбярів було використання в орнаментах різноманітних за кількістю та моделюванням солярних розеток у поєднанні з трикутними елементами виїмчастого різьблення. Тут також активно використовувалося пропильне різьблення (наскрізне пропилення лучковими пилами, дещо схожими на сучасні лобзики), рідше – об'ємна різьба. Таке різьблення на Чернігівщині називають «дерев'яним мереживом» (рис. 6). Воно відтворює цілий пласт поліської культури. Чернігів до II Світової війни мав переважно дерев'яну забудову, нині в місті залишилося близько 250 будинків,

прикрашених таким різьбленням. Кожний п'ятий будинок із тих, що залишились, уже втратив частину своїх прикрас.

а - Особняк купця З. Гозенпуда, м. Чернігів, XIX ст. (джерело: Лукашова А.);

б - Особняк В. Спановського, м. Чернігів, кін. XIX - поч. XX ст. (джерело: Лукашова А.)

Рис. 6. «Дерев'яне мереживо» м. Чернігова. Світлини та обміри: Лукашова А.

Висновки та рекомендації подальшого дослідження. У свій час народний художник України І. Гончар наголосив, що «глибока ревна любов до свого національного коріння живить усе найшляхетніше, найгуманніше, вона притаманна всім народам. Тільки через глибоке пізнання самої себе, свого народу, своєї нації людина здатна пізнати інші народи, у житті і творчості яких є багато спільного» ([31], с. 6). Як показало дане дослідження, художнє різьблення, як один із видів декоративного мистецтва має глибоке коріння. Воно віддзеркалює культуру, традиції, майстерність як професійних різьбярів, так і народних зодчих. Різьблення має глибоке символічне значення, адже через різні символи в орнаментах, зображення рослинного або тваринного світу транслює певні вірування, естетичні та культурні уподобання, світосприйняття українців усіх епох.

Досвід запровадження й широкого поширення різьбленого декору в архітектурі України, дав можливість констатувати:

- на розвиток різьблення в Україні мала вплив суспільно-політична ситуація, яка призводила до переміщення центрів різьбярства у певні періоди до різних регіонів України та у сільську місцевість;
- вплив європейських країн та пануючих архітектурних стилів сприяв у тому числі появі й інтенсивному розвитку основних видів різьблення – кам'яного, дерев'яного та по вологому тинькуванню;
- наявність талановитого українського люду сприяв практично безперервному розвитку дерев'яного різьблення, постійному пошуку нових прийомів різьби, які вилилися у різні типи різьблення – об'ємне, рельєфне, площинне, виїмчасте, пропильне (ажурне) та ін.;
- еволюція різьбярства України сприяла викристалізації певних регіонів держави з притаманними їм видами різьблення, як-то: Гуцульщина – плоскорізьблення, Чернігівщина – пропильне («дерев'яне мереживо») тощо.

Отже, українське декоративне різьблення є однією з яскравих і самобутніх сторінок українського мистецтва, яке має свою унікальність в різних регіонах України. Тому **подальші дослідження** буде присвячено дерев'яному різьбленню одного із виразних у цьому мистецькому напрямку регіону України – Чернігівщині.

Особистий вклад авторів у це дослідження: Лукашової А.В. – збір та оброблення необхідної інформації (як джерельної бази дослідження, так і змістовної складової), фотофіксація збережених об'єктів, їх обміри, підготовка ілюстративного матеріалу, структурування аналітичного матеріалу згідно вимог до наукових публікацій; Шевченко Л.С. – допомога в обробленні необхідної інформації, коригування ілюстративного матеріалу, структури статті загалом.

Список літератури

1. Koch W. Baustilkunde: Das Standardwerk zur europäischen Baukunst von der Antike bis zur Gegenwart. 36. Auflage. München: Prestel Verlag, 2024. ISBN 978-3-7913-4997-8. URL: <https://www.penguin.de/buecher/wilfried-koch-baustilkunde-36-auflage-2024-/buch/9783791349978> (дата звернення: 09.08.2025).
2. Cao Z., Mustafa M. B. A study of ornamental craftsmanship in doors and windows of Hui-style architecture: The Huizhou three carvings (brick, stone, and wood carvings) // Buildings. 2023. Vol.13, no.2. P.351–368. DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings13020351>
3. Thakkar, J. Naqsh: The Art of Wood Carving in Traditional Houses of Gujarat, a Focus on Ornamentation. Ahmedabad: Research Cell, 2004. 224 p. ISBN 8175252855, 9788175252851.
4. Neils, J. Color and carving: Architectural decoration in mainland Greece // A companion to Greek architecture / ed. by M. M. Miles. Hoboken: Wiley Blackwell, 2016. Chapter 12. P. 164–177. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118327586.ch12>
5. Nazuki S. N., Kamarudin Z. Techniques of wood carving applied in the architectural elements of Malay vernacular buildings // Journal of Built Environment, Technology and Engineering. 2017. Vol.2. P.198–202. URL: <https://www.scribd.com/document/466066323/JBETE2-105> (дата звернення: 09.08.2025).
6. Li X.H. Research about techniques of Chinese traditional architectural stone carving // Advanced Materials Research. 2011. Vols. 154–155. P. 1232–1239. DOI: <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.154-155.1232>
7. Асєєв Ю. С., Харламов В. С. Архітектура: дерев'яна і кам'яна // Історія української культури: у 5 т. Т. 1. Історія культури давнього населення України. Київ: Наукова думка, 2001. С.835–884. ISBN т. 1: 966-00-0435-0.
8. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р.А.Шмиг, В.М.Боярчук, І.М.Добровольський, В.М.Барабаш; за заг. ред. Р.А.Шмига. Львів: [б. в.], 2010. 222 с. ISBN 978-966-7407-83-4.
9. Моргун О. Л. Історизм в архітектурі Одеси другої половини XIX – початку XX ст. (стильові та композиційні аспекти): автореф. дис. ... канд. архітектури: спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» / ОДАБА. Одеса, 2010. 19 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0410U000975>
10. Дзюбенко П. О. Декор в архітектурі міста Харкова: автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» / Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харків, 2011. 21 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U002037>
11. Білінська О. Б. Архітектурний ордер у забудові Львова XVI–XVII ст. (принципи застосування і методи реставрації): автореф. дис. ... канд.

архітектури: 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури. / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2006. 20 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0407U000969>

12. Божинський Н. І. Національні традиції у формотворенні предметно-просторового середовища народного житла (на прикладі Східної України): автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури. / ХНУБА. Харків, 2010. 20 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0410U002077>

13. Вітченко Д. М. Патерни української самобутності в спадщині харківської архітектурної школи першої третини ХХ ст.: джерела й особливості реабілітації: автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури. / Харківський національний університет міського господарства ім. О.М.Бекетова. Харків, 2019. 25 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U003171>

14. Тимків Б. Мистецтво України та діаспора: дереворізьба сакральна та ужиткова. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2012. 316 с. ISBN 978-966-2378-57-6.

15. Драган М. Українська декоративна різьба XVI-XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1970. 198 с. URL: <https://www.icon.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/sk627461.pdf>

16. Одрехівський Р. Мистецтво різьблення і передумови становлення дизайну просторово-предметного середовища в Галичині // Художня культура. Актуальні проблеми. 2020. № 16(1). С. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.31500/1992-5514.16.2020.205243>

17. Пащак Я. Декор у художній системі української дерев’яної церкви: історіографічний аспект // Народознавчі зошити. 2024. № 4 (178). С. 894–900. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.894>

18. Самойлович В. П. Народна творчість в архітектурі сільського житла. Київ: Державне видавництво літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1961. 342 с.

19. Самойлович В. П. Народна архітектура України в ілюстраціях. Київ: Абрис, 1999. 279 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001673>

20. Різьблення // СЛОВНИК.ua: портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=різьблення> (дата звернення: 06.06.2025).

21. Різьблені кам’яні плити Спасо-Преображенського собору (XI ст.) [Електронний ресурс] / Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній». URL: <https://oldchernihiv.com/rizbleni-kamiani-plyty-spaso-preobrazhenskoho-soboru-xi-st/> (дата звернення: 06.06.2025).

22. Травкіна О. Борисоглібському собору у Чернігові — 900 років (маловідомі факти з історії стародавнього храму) [Електронний ресурс]. // Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній». 30.08.2023. URL:

<https://oldchernihiv.com/borysoglibskomusoboru-u-chernigovi-900-rokiv-malovidomi-fakty-z-istoriyi-starodavnogo-hramu/> (дата звернення: 06.06.2025).

23. Таранушенко С. Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України. Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2012. 652 с.

24. Узори сплять мов кучері шовкові [Електронний ресурс] // Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара. URL: <https://lib.kherson.ua/uzori-splyat-mov-kucheri-shovkovi.htm> (дата звернення: 06.06.2025).

25. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура України (X–XXI ст.) // Народнознавчі зошити. 2015. №1(121). С.16–44. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2015-1/6.pdf>

26. Спасо-Преображенська церква (1732–1734 рр.), с. Великі Сорочинці, Полтавська область [Електронний ресурс]. // Українська церковна архітектура. URL: <https://parafia.org.ua/UCA/church/спасо-преображенська-церква-к/> (дата звернення: 07.06.2025).

27. Орнаменти Софії Київської / за заг. ред. С.Я.Грабовського; вступ. ст. Ю.С.Асєєва. Київ: Видавництво Академії архітектури УРСР, 1949. 67 с.

28. Вечерський В.В. Успенський собор у Галичі // Велика українська енциклопедія [Електронний ресурс]. 23.03.2022. URL: https://vue.gov.ua/Успенський_собор_у_Галичі (дата звернення: 06.06.2025).

29. Вечерський В.В. Пантелеймонівська церква в Галичі // Велика українська енциклопедія [Електронний ресурс]. 20.01.2022. URL: https://vue.gov.ua/Пантелеймонівська_церква_в_Галичі (дата звернення: 06.06.2025).

30. Вечерський В. В. Успенська церква у Львові // Велика українська енциклопедія [Електронний ресурс]. 17.03.2022. URL: https://vue.gov.ua/Успенська_церква_у_Львові (дата звернення: 07.06.2025).

31. Пошивайло О.М. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна. Київ: Молодь, 1993. 408 с.

References

1. Koch, W. (2024). Baustilkunde: The standard work on European architecture from antiquity to the present (36th ed.). Prestel Verlag. <https://www.penguin.de/buecher/wilfried-koch-baustilkunde-36-auflage-2024-/buch/9783791349978> (in German).

2. Cao, Z., & Mustafa, M. B. (2023). A study of ornamental craftsmanship in doors and windows of Hui-style architecture: The Huizhou three carvings (brick, stone, and wood carvings). Buildings, 13(2), 351–368. <https://doi.org/10.3390/buildings13020351> (in English).

3. Thakkar, J. (2004). Naqsh: The art of wood carving in traditional houses of Gujarat: A focus on ornamentation. Research Cell. <https://books.google.com/books?id=vdseIRot08oC> (in English).
4. Neils, J. (2016). Color and carving: Architectural decoration in mainland Greece. In M. M. Miles (Ed.), *A companion to Greek architecture* (pp. 164–177). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118327586.ch12> (in English).
5. Nazuki, S. N., & Kamarudin, Z. (2017). Techniques of wood carving applied in the architectural elements of Malay vernacular buildings. *Journal of Built Environment, Technology and Engineering*, 2, 198–202. <https://www.scribd.com/document/466066323/JBETE2-105> (in English).
6. Li, X. H. (2011). Research about techniques of Chinese traditional architectural stone carving. *Advanced Materials Research*, 154–155, 1232–1239. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.154-155.1232> (in English).
7. Asieiev, Yu. S., & Kharlamov, V. S. (2001). Architecture: Wooden and stone. In *History of Ukrainian culture* (Vol. 1, History of the culture of the ancient population of Ukraine, pp. 835–884). Naukova Dumka. (in Ukrainian).
8. Shmyh, R. A. (Ed.), Boiarchuk, V. M., Dobrovolskyi, I. M., & Barabash, V. M. (2010). *Terminological dictionary-handbook of construction and architecture*. Lviv. ISBN 978-966-7407-83-4. (in Ukrainian).
9. Morhun, O. L. (2010). *Historicism in the architecture of Odesa in the second half of the 19th–early 20th centuries (stylistic and compositional aspects)* (Extended abstract of candidate's thesis, specialty 18.00.01). Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odesa, Ukraine. <https://uacademic.info/ua/document/0410U000975> (in Ukrainian).
10. Dzubenko, P. O. (2011). *Decor in the architecture of the city of Kharkiv* (Extended abstract of candidate's thesis, specialty 18.00.01). Kharkiv State Technical University of Construction and Architecture, Kharkiv, Ukraine. <https://uacademic.info/ua/document/0411U002037> (in Ukrainian).
11. Bilinska, O. B. (2006). *Architectural order in the development of Lviv in the 16th–17th centuries (Principles of application and restoration methods)* (Extended abstract of candidate's thesis, specialty 18.00.01). Lviv Polytechnic National University. Lviv, Ukraine. <https://uacademic.info/ua/document/0407U000969> (in Ukrainian).
12. Bozhynskyi, N. I. (2010). *National traditions in the formation of the object-spatial environment of folk housing (on the example of Eastern Ukraine)* (Extended abstract of candidate's thesis, specialty 18.00.01). Kharkiv State Technical University of Construction and Architecture. <https://uacademic.info/ua/document/0410U002077> (in Ukrainian).

13. Vitchenko, D. M. (2019). Patterns of Ukrainian identity in the heritage of the Kharkiv architectural school of the first third of the 20th century: Sources and features of revitalization (Extended abstract of candidate's thesis, specialty 18.00.01). O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv. <https://uacademic.info/ua/document/0419U003171> (in Ukrainian).
14. Tymkiv, B. (2012). Art of Ukraine and the diaspora: Sacred and applied wood carving. Nova Zoria. (in Ukrainian).
15. Drahan, M. (1970). Ukrainian decorative carving of the 16th–18th centuries. Naukova Dumka. <https://www.icon.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/sk627461.pdf> (in Ukrainian).
16. Odrekhivskyi, R.V. (2020). The Art of Carving and Preconditions of Establishment of Spatial and Object Design in Galicia. Scientific Journal ARTISTIC CULTURE. TOPICAL ISSUES, (16(1), 98–102. <https://doi.org/10.31500/1992-5514.16.2020.205243> (in Ukrainian).
17. Pashchak, Y. (2024). Decor in the Ukrainian art system of wooden church: Historiographical aspect. The Ethnology Notebooks, 4(178), 894–900. <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.894> (in Ukrainian).
18. Samoilovych, V. P. (1961). Folk creativity in the architecture of rural housing. State Publishing House of Literature on Construction and Architecture of the Ukrainian SSR. (in Ukrainian).
19. Samoilovych, V. P. (1999). Folk architecture of Ukraine in illustrations. Kyiv: Abris. <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001673> (in Ukrainian).
20. Slovyk.ua. (n.d.). Rizblennia [Definition]. In Slovyk.ua: Ukrainian language dictionary. Retrieved June 6, 2025, from <https://slovyk.ua/index.php?swrd=різьблення> (in Ukrainian).
21. National Architectural and Historical Reserve “Ancient Chernihiv”. (n.d.). Carved stone slabs of the Transfiguration Cathedral (11th century). Retrieved June 6, 2025, from <https://oldchernihiv.com/rizbleni-kamiani-plyty-spaso-preobrazhenskoho-soboru-xi-st/> (in Ukrainian).
22. Travkina, O. (2023, August 30). Borysohlibskyi Cathedral in Chernihiv — 900 years (little-known facts from the history of the ancient church). National Architectural and Historical Reserve “Ancient Chernihiv”. <https://oldchernihiv.com/borysoglibskomu-soboru-u-chernigovi-900-rokiv-malovidomi-fakty-z-istoriyi-starodavnogo-hramu/> (in Ukrainian).
23. Taranushenko, S. (2012). Wooden monumental architecture of Left-Bank Ukraine. Kharkiv Private Museum of the Urban Estate. (in Ukrainian).
24. Oles Honchar Kherson Regional Universal Scientific Library. (n.d.). Patterns sleep like silky curls. Retrieved June 6, 2025, from <https://lib.kherson.ua/uzori-splyat-mov-kucheri-shovkovi.htm> (in Ukrainian).

25. Taras, Ya. (2015). Sacral wooden architecture of Ukraine (10th–21st centuries). The Ethnology Notebooks, 1(121), 16–44. <https://nz.lviv.ua/archiv/2015-1/6.pdf> (in Ukrainian).
26. Ukrainian Church Architecture. (n.d.). Transfiguration Church (1732–1734), Velyki Sorochyntsi, Poltava region. Retrieved June 7, 2025, from <https://parafia.org.ua/UCA/church/спасо-преображенська-церква-к/> (in Ukrainian).
27. Grabovskyi, S. Ya. (Ed.). (1949). Ornaments of St. Sophia Cathedral in Kyiv [Introductory article by Yu. S. Aseiev]. Publishing House of the Academy of Architecture of the Ukrainian SSR. (in Ukrainian).
28. Vecherskyi, V. V. (2022). Dormition Cathedral in Halych. Great Ukrainian Encyclopedia. https://vue.gov.ua/Успенський_собор_у_Галичі (in Ukrainian).
29. Vecherskyi, V. V. (2022). Panteleimon Church in Halych. Great Ukrainian Encyclopedia. https://vue.gov.ua/Пантелеймонівська_церква_в_Галичі (in Ukrainian).
30. Vecherskyi, V. V. (2022). Dormition Church in Lviv. Great Ukrainian Encyclopedia. https://vue.gov.ua/Успенська_церква_у_Львові (in Ukrainian).
31. Poshyvailo, O. M. (1993). Ethnography of Ukrainian pottery: Left-Bank Ukraine. Kyiv: Molod. (in Ukrainian).

Abstract

Anastasiia Lukashova, post-graduate student of the Department of Architecture of Buildings and Design, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”.

Liudmyla Shevchenko, PhD in Architecture, Associate Professor, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”.

Carved Décor in the Architecture of the Ukrainian Cities

The experience of using carved decor in the architecture of Ukrainian cities is considered in the article. Based on the applied research methodology, a thorough analysis of the works of domestic and foreign scientists in this field has been made. The purpose and relevance of this study are outlined. Attention is focused on modern realities associated with the military aggression of Russia, which is actively causing the destruction and destruction of a number of monuments of history, culture and architecture of Ukraine. It is found that since ancient times, Ukrainian craftsmen have inherited from their ancestors the wonderful art of building wooden structures, stone carving, and bricklaying. A brief overview of architecture from the times of Kyivan Rus' is presented, when the main building materials of stone architecture were brick and unhewn stones. Emphasis is placed on strengthening relations with Western European countries. This affected the appearance of Romanesque architecture in Ukrainian lands, in the stone construction of the Chernihiv region. This applies, in particular, to the details of building facades, in carved capitals made of white. The main

types of carving characteristic of our state are identified – on stone, on wood and wet plastering. The features inherent in carved elements in different regions of the state are outlined. It is found that wood carving as an architectural decor was actively used both in the temple and residential architecture of Ukraine. Carvers demonstrated their skill both outside and in the interior of residential buildings. Vivid examples of architectural objects of temple and residential construction with decoration in the form of carving are presented. The evolution of Ukrainian carving contributed to the crystallization of certain regions of the state with their inherent types of carving – volumetric, relief, planar, notched, sawn (openwork), etc. Attention is focused on the wood carving of the city of Chernihiv with its unique “wooden lace”.

Keywords: architecture; decor; architectural decor; carved decor; carving; stone carving; wood carving; carving in architecture.